

GYVENTOJŲ PAJAMŲ MOKESČIO ĮTAKA SAVIVALDYBIŲ PAJAMOMS

Neringa SLAVINSKAITĖ¹, Orinta KREIZAITĖ², Monika STONYTĖ³

¹*Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Vilnius, Lietuva*

^{2,3}*Kazimiero Simonavičiaus universitetas, Vilnius, Lietuva*

El. paštas: ¹neringa.slavinskaite@gmail.com; ²orintutee@gmail.com; ³stonyte.monika5@gmail.com

Santrauka. Straipsnyje yra analizuojama Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio pokyčio įtaka savivaldybių biudžeto pajamoms bei šiam pokyčiui įtaką darantys veiksniai. Vertinama šios srities Lietuvos praktika, aptariamos taikomos metodinės nuostatos, apžvelgiama kitų valstybių praktinė patirtis ir teoriniai darbai. Gyventojų pajamų mokestis Europos valstybėse yra vienas iš pagrindinių mokesčių, tačiau atskirų šalių gyventojų pajamų apmokestinimo politiką lemia galiojanti gyventojų pajamų apmokestinimo sistema bei apmokestinimo politikos gairės, kurias apibrėžia kiekviena šalis. Tyrimo metu nustatyta, kad gyventojų pajamų mokesčio surinkimo suma didėja kiekvienais metais (2009 m. – 2,411 mln. Lt, o 2013 m. – 3,723 mln. Lt.). Atlikta analizė parodė, kad gyventojų pajamų mokesčio surinkimui įtaką daro vidutinis darbo užmokestis (koreliacijos koeficientas – 0,72), dirbančiųjų skaičius (koreliacijos koeficientas – 0,87) ir neapmokestinamosios mokesstinės pajamos (koreliacijos – 0,72).

Reikšminiai žodžiai: gyventojų pajamų mokestis, savivaldybių biudžetas, savivaldybių pajamos.

Įvadas

Gyventojų pajamų mokestis (GPM) visose valstybėse yra vienas pagrindinių mokesčių, renkamų į vietinius biudžetus. Visame pasaulyje valstybių mokesčių sistema yra pastoviai tobulinama, o tobulinimai paveikia bet kurį valstybės pilietį, kad ir kokį socialinį statusą jis turėtų. Visi privalo mokėti tam tikrus mokesčius ir visi anksčiau ar vėliau gauna tam tikrą netiesioginę naudą iš surinktų mokesčių pajamų. Todėl bet koks darbas, susijęs su gyventojų pajamų apmokestinimo analize, įvertinimu ir tobulinimu, sukelia plačias diskusijas visuomenėje.

Gyventojų pajamų mokestis (GPM) – tai vienas iš seniausių ir pagrindinių mokesčių, kuris naudojamas tiek išsivysčiusiose, tiek mažiau išsivysčiusiose šalyse ir kuris skiriamas vietos savivaldos funkcijoms atlikti (Gruber 2005). Jį nagrinėjo Mathieu *et al.* (2010), Čok *et al.* (2012), Gordon, Kopczuk (2014), Warren (2014), Đurović-Todorović, Đornević (2012), Ardanaz, Scartascini (2013), Bird, Zolt (2005), Campbell (2010), Zellner, Ngoie (2015), Beliatynskii *et al.* (2011), Burkart *et al.* (2012), D'andria (2011), Tran-Nam *et al.* (2007).

Šio straipsnio tikslas – išanalizuoti gyventojų pajamų mokesčio įtaką savivaldybių pajamoms.

Darbo objektas – gyventojų pajamų mokestis.

Naudojami tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė, statistinių duomenų analizė, lyginamoji analizė, grafinis modeliavimas.

Rašant šį straipsnį, remtasi įvairių Lietuvos bei užsienio autorių moksline literatūra, statistinėmis duomenų bazėmis, internete ir spaudoje publikuojamais straipsniais ir kita šiai temai aktualia literatūra.

Gyventojų pajamų mokesčio reikšmė

Gyventojų pajamų mokestis kaip socialinio teisingumo priemonė vertinamas įvairiai. Keinsistai siūlo atleisti nuo mokesčių varginguosius sluoksnius ir progresyviu būdu apmokestinti turtinguosius, motyvuodami tai ne tik tokių priemonių stimuliuojančiu vaidmeniu, bet ir socialiniu teisingumu. Šios teorijos pradininkas yra ekonomistas Dž. Keinsas, išdėstęs savo koncepciją 1936 m. Po Antrojo pasaulinio karo susikūrė neokeinsistinė ir neoklasikinė teorijos, kurių šalininkai teigia, kad ekonomikos nereikėtų bandyti kažkaip reguliuoti, kadangi rinka pati nuspręs, kurios ekonominės veiklos reikalingos, o kurios ne, taigi ir valstybės įtaka ekonomikai turėtų būti ribota, valstybės turėtų stengtis mokesčiais skatinti ekonomikos augimą, bei stengtis suderinti paklausą su pasiūla. Antrosios teo-

rijos šalininkai teigia, kad mokesčiai reikalingi išlaikyti vyriausybei, kuri vykdo valstybės ekonominę, socialinę ir politinę veiklą. Šią mokesčių teoriją pirmieji buvo pradėję propaguoti A. Smitas ir D. Rikardas. Po Antrojo pasaulinio karo apie mokesčius panašiai aktyviai samprotavo Dž. Bjukanenas ir Dž. Hiksas bei kiti mokslininkai. Trečiosios reformistinės teorijos šalininkai yra Ž. Furasjė, S. Kuznecas, R. Tiboldas ir kiti ekonomistai. Jų įsitikinimu, mokesčiais galima sumažinti turtingą nelygybę, paimant daugiau mokesčių iš turtingųjų ir atiduodant juos skurdžiams. Iš esmės jie agitavo už progresinių mokesčių tarifus. Jie pasisako ir už mažesnę verslo apmokestinimą, manydami, kad taip bus galima pagyvinti gamybą.

Radikalių ekonominių požiūrių mokslininkai rekomenduoja mažinti mokesčius turtingiesiems. Savo idėją jie irgi grindžia socialiniu teisingumu. Negalima bausti padidintais mokesčiais žmonių, gebančių atlikti visuomenėje svarbesnes funkcijas. Ekonomikai augti gali pagelbėti lengvesnė mokesčių našta ir sąlygų žmonių verslumui pasireikšti sudarymas. To naudą per rinką tiesiogiai pajus daugiau visuomenės narių. Taigi, apžvelgus įvairias mokesčių teorijas, matyti, kad jos ganėtinai skiriasi viena nuo kitos, o kartais netgi prieštarauja viena kitai, tačiau pagal visas jas sutinkama, kad mokesčiai yra labai svarbūs valstybės gyvenime, jos ekonominiam stiprumui, nes tik turinti pakankamai lėšų valstybė bus ekonomiškai stipri ir galės rūpintis savo gyventojais. Todėl socialinį – ekonominį mokesčių vaidmenį atlieka žemiau apibūdintos svarbiausios funkcijos: *reguliavimo ir perskirstomoji*.

- *Reguliavimo funkcija* (tarifų dydžiai, lengvatų sistema, mokesčių mokėjimo taisyklės ir t.t.) daro tiesioginę įtaką įmonių stabilumui ir rentabilumui, tuo pačiu nulemia ir visos šalies ekonominį augimą. Atitinkamai keisdama mokesčių įstatymus valstybė gali skatinti ekonomikos augimą, mažinti infliaciją ir nedarbą.
- *Perskirstomoji funkcija* pasireiškia tuo, kad mokesčių mokėtojų sumokėtos lėšos per biudžetus yra perskirstomos tarp šalies gyventojų (didesniais mokesčiais apmokestinant daugiau uždirbančius), ūkio subjektų (didesniais mokesčiais apmokestinant įmones, kurių veikla nėra labai skatinama, ir sumažinant mokesčius įmonėms, kurios gamina pirmo būtinumo produktus) ir veiklos sferų (nėra skatinamos įmonės, neracionaliai naudojančios gamtinius išteklius, ir t. t.).

Vienas iš pagrindinių Lietuvos plėtros tikslų – mažinti socialinius ir ekonominius skirtumus tarp šalies regionų ir pačių regionų viduje, išlaikyti šių regionų savitumą, bet taip pat skatinti tolygią visos Lietuvos raidą. Tuo tikslu

gyventojų pajamų mokestis taip pat yra perskirstomas per biudžetus. Kai kurie autoriai išskiria dar ir trečiąją mokesčių funkciją – fiskalinę. Anot Buškevičiūtės (2007), ši funkcija pasireiškia tuo, kad nacionalinio biudžeto pajamos iš esmės formuojamos remiantis mokesčių sistema, o pagal mokesčių *perskirstomąją funkciją* biudžeto lėšos yra perskirstomos tarp regionų, ūkio subjektų ir gyventojų. Taigi šios dvi mokesčių funkcijos yra labai panašios ir sunku tarp jų nubrėžti ribą.

Dar keletas Lietuvos ir užsienio mokslininkų (Buškevičiūtė 2007; Novošinskienė, Slavickienė 2005; Schindler, Schjelderup 2006; Edwards 2006) teigia, kad gyventojų pajamų mokestis turi mažėti, nes mokesčių mokėtoji turi likti didesnės pajamos ir didesnės pajamos šeimai. Mažesnių mokesčių našta gali paskatinti ekonomikos augimą, kurio naudą per rinką tiesiogiai pajus daugiau visuomenės narių. Kai kurie mokesčių naštos tyrinėtojai teigia, kad yra apmokestinimo riba, kurią peržengus prasižada ekonomikos nuosmukis.

Į savivaldybių biudžetą surenkamo gyventojų pajamų mokesčio analizė

Visi mokesčiai skirstomi į valstybei skirtus (mokami į valstybės biudžetą) ir vietinius (mokami į savivaldybių biudžetą). Toks mokesčių skirstymas yra dalinai sąlyginis, nes savivaldybių biudžete beveik nėra savų lėšų, kadangi savivaldybės negali nustatyti mokesčių tarifų ir apmokestinimo bazės (išskyrus prekyviečių mokesčio, patento mokesčio ir nekilnojamojo turto mokesčio tarifus). Ne visi vietiniai mokesčiai į savivaldybių biudžetą patenka pilnai. Kokia dalis konkretaus mokesčio patenka į savivaldybių biudžetą, o kokia į valstybės biudžetą, nustato Lietuvos Respublikos savivaldybių biudžeto pajamų nustatymo metodikos įstatymas. Į didžiųjų miestų savivaldybių biudžetus patenka ne visas surenkamas gyventojų pajamų mokestis, dalis jo patenka į valstybės biudžetą ir yra perskirstoma. Taip stengiamasi mažinti socialinius ir ekonominius skirtumus tarp regionų. Gyventojų pajamų mokesčio dalis, pervedama į savivaldybių biudžetą, pateikta 1 lentelėje:

Galime matyti (1 pav.), kad Vilniaus savivaldybei atitenka mažiau nei 50 proc. surenkamo gyventojų pajamų mokesčio, kai tuo tarpu kitų savivaldybių (Palangos miesto, Panevėžio miesto, Šiaulių miesto ir Ignalinos rajono) biudžetams nuo 2006 m. pervedama visa gyventojų pajamų mokesčio surenkama suma.

Pagal Lietuvos Respublikos 2013 m. valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo 2 str. 1 d. 1 p. nuostatą gyventojų pajamų mokesčio dalis, tenkanti visų savivaldybių biudžetams nuo

1 lentelė. Gyventojų pajamų mokesčio dalis, kuri pervedama į savivaldybių biudžetus (sukurta autorių remiantis Lietuvos Respublikos savivaldybių biudžeto pajamų nustatymo metodikos įstatymu)

Table 1. Part of personal income tax which is transferred to the municipal budgets (compiled by the authors according to the Law on the municipal budgetary revenue estimation methodology)

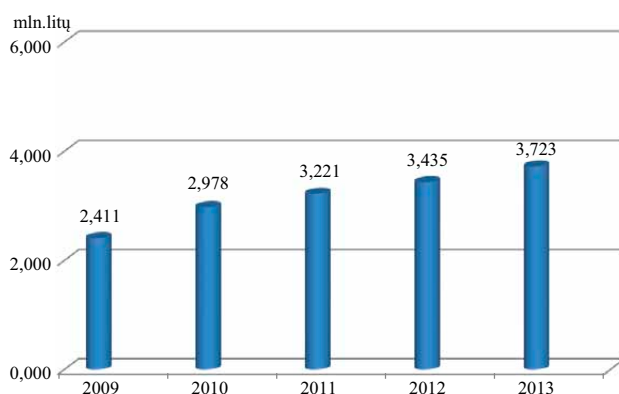
	iki 2003 m.	nuo 2003 m.	nuo 2006 m.	nuo 2010 m.	nuo 2014 m.
Vilniaus miesto	40 %	40 %	40 %	40 %	48 %
Kauno miesto	74 %	74 %	74 %	94 %	94 %
Klaipėdos miesto	64 %	64 %	64 %	86 %	86 %
Palangos miesto	70 %	70 %	100 %	100 %	100 %
Panevėžio miesto	84 %	84 %	84 %	100 %	100 %
Šiaulių miesto	96 %	96 %	96 %	100 %	100 %
Ignalinos rajono	78 %	100 %	100 %	100 %	100 %
Mažeikių rajono	55 %	55 %	90 %	95 %	100 %
Kiti miestai ir rajonai	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

pajamų į nacionalinį biudžetą, sudarė 57,34 proc., t. y., lyginant su 2012 m., sumažėjo 3,98 procentinio punkto, o šio mokesčio dalis, įskaitoma į valstybės biudžetą, tiek pat padidėjo ir sudarė 42,66 proc.

Kaip matyti iš pateiktų skaičiavimų (2 lentelė), gyventojų pajamų mokesčio 2013 metų laikotarpiu pirmame ir antrame ketvirtyje buvo surenkama daugiau negu prognozuota, t. y. planas buvo viršijamas (I ketv. – 33 723 tūkst. Lt., II ketv. – 44 790 tūkst. Lt.), tačiau trečiame ir ketvirtame ketvirtyje gyventojų pajamų mokesčio surinkta mažiau nei planuota (III ketv. – 27 704 tūkst. Lt, IV – 15 013 tūkst. Lt.) Vidutiniškai (metinis) nagrinėjamu laikotarpiu planas įvykdytas 107,7 proc. Palyginę 2013 ir 2012 metus (ketvirčius), matome, kad surenkamo gyventojų pajamų mokesčio kiekis didėjo daugiau nei 10 proc. pirmame ir antrame ketvirtyje ir šiek tiek mažiau (III ketv. – 6,5 proc. IV ketv. 3,5 proc.). Metinis pokytis 7 proc.

2013 m. į nacionalinį biudžetą *GPM nuo pajamų, susijusių su darbo santykiais*, priskiriamų prie gyventojų A klasės pajamų, ir nenuolatinio Lietuvos gyventojų B klasės pajamų buvo gauta 3 724 091 tūkst. litų, tai 8,4 proc. daugiau nei 2012 m. (1 pav.)

Matome (1 pav.), kad surenkamas gyventojų pajamų mokestis nuo 2009 iki 2013 metų padidėjo daugiau nei 1 mln litų, ypač aiškus pokytis matosi 2009 m. (surenkamas gyventojų pajamų mokestis padidėjo daugiau nei 0,5 mln Lt.).

1 pav. GPM nuo pajamų, susijusių su darbo santykiais, dinamika (sukurta autorių remiantis Statistikos departamento duomenimis)

Fig. 1. Dynamics of PIT on income related to labor relations (compiled by the authors according to the Statistics Lithuania)

2 lentelė. Gyventojų pajamų mokesčio nacionalinio biudžeto planas ir vykdymas (tūkst. litų) (Mokesčių ir kitų įmokų į biudžetus suvestinės apyskaitos Formos 1-VP duomenys)

Table 2. Income Tax of the national budget plan and realization (thousand Lt.) (Data of summary statement (Form 1-VP) on tax and other contributions to the budgets)

Laikotarpis	2011 m. faktas	2012 m. faktas	2013 m. planas	2013 m. faktas	2013 m. ir 2012 m. fakto palyginimas		2013 m. fakto ir plano palyginimas	
					±	%	±	%
I ketv.	793 137	836 403	894 647	925 370	88 967	110,64	33 723	103,43
II ketv.	989 410	1 051 773	1 124 903	1 169 693	117 920	111,21	44 790	103,98
III ketv.	738 632	962 701	1 053 197	1 025 982	63 281	106,57	-27 704	97,37
IV ketv.	1 040 597	1 153 578	1 209 197	1 194 184	40 606	103,52	-15 013	98,76
Metai	3 772 568	4 004 454	4 282 433	4 315 228	310 774	107,76	32 795	100,77

2013 m. GPM į savivaldybių biudžetus gauta 7 567 tūkst. litų arba 0,3 proc. daugiau nei buvo planuota, o turto mokesčių ir kitų mokesčių bei nemokestinių pajamų atitinkamai gauta 28 435 tūkst. litų (9,4 proc.) ir 97 188 tūkst. litų (20,1 proc.) daugiau. Bendroje VMI administruojamų savivaldybių biudžetų pajamų struktūroje 2013 m. didžiausią dalį sudarė GPM (73 proc.), 2013 m. savivaldybių pajamų struktūroje kiek padidėjo pajamos iš turto mokesčių bei kitų mokesčių ir pajamų, atitinkamai 0,1 ir 0,5 procentinio punkto (3 lentelė).

Kaip matyti iš pateiktų skaičiavimų (3 lentelė), savivaldybių biudžetų pajamų surinkimo planas buvo įvykdytas ir viršytas apie 4 proc. Palyginus 2013 m. su 2012 m., taip pat matosi teigiamas pokytis, apie 1 proc.

2013 m. GPM surinkimo planus įvykdė 43 savivaldybės, labiausiai mokesčių plano vykdymas strigo didžiuosiuose šalies miestuose, – Vilniaus m. savivaldybė negavo 22 001 tūkst. litų planuotų pajamų, Kauno m. savivaldybė – 13 804 tūkst. litų, Klaipėdos m. savivaldybė – 4 633 tūkst. litų, Šiaulių m. savivaldybė – 2 802 tūkst. litų, kitų savivaldybių mokesčio surinkimo planų nevykdymas nebuvo toks ryškus. Dėl minėtų savivaldybių mokesčių plano nevykdymo buvo neįvykdytas apskričių gyventojų pajamų mokesčio surinkimo planas (4 lentelė).

Kaip matyti iš pateiktų skaičiavimų (4 lentelė), Vilniaus apskritis labiausiai nevykdė gyventojų pajamų mokesčio surinkimo plano (–15 413 tūkst. Lt.) ir surinko mažiau gyventojų pajamų mokesčio palyginus su

3 lentelė. Savivaldybių biudžetų pajamų surinkimo planų vykdymas pagal mokesčius (Mokesčių ir kitų įmokų į biudžetus suvestinės apyskaitos Formos 1-VP duomenys)

Table 3. Plans realization of local budget revenues by collecting taxes (Data of summary statement (Form 1-VP) on tax and other contributions to the budgets)

Eil. Nr.	Mokesčiai	2012 m. faktas	2013 m. planas	2013 m. faktas	2013 m. ir 2012 m. fakto palyginimas		2013 m. fakto ir plano palyginimas	
					±	%	±	%
1	Gyventojų pajamų mokestis	2 462 328	2 455 734	2 463 391	1 063	100,04 %	7 657	100,31 %
2	Turto mokesčiai (2a + 2b + 2c)	323 381	301 287	329 722	6 340	101,96 %	28 435	109,44 %
2a	Žemės mokestis	85 188	53 987	62 818	4 630	107,96 %	8 831	116,36 %
2b	Nekilnojamo turto mokestis	261 062	243 712	262 477	1 415	100,54 %	18 765	107,70 %
2c	Paveldimo turto mokestis	4 131	3 588	4 426	296	107,15 %	838	123,36 %
3	Kiti mokesčiai	557 056	482 757	579 945	22 888	104,11 %	97 188	120,13 %
	Iš viso (1 + 2 + 3)	3 342 766	3 239 778	3 373 057	30 291	100,91 %	133 279	104,11 %

4 lentelė. Gyventojų pajamų mokesčio, įskaitomų į savivaldybių biudžetus, planas ir vykdymas pagal apskritis (Mokesčių ir kitų įmokų į biudžetus suvestinės apyskaitos Formos 1-VP duomenys)

Table 4. Personal income tax deductible to the municipal budgets, plan and realization by counties (Data of summary statement (Form 1-VP) on tax and other contributions to the budgets)

Eil. Nr.	Apskritis	2012 m. faktas	2013 m. planas	2013 m. faktas	2013 m. ir 2012 m. fakto palyginimas		2013 m. fakto ir plano palyginimas	
					±	%	±	%
1.	Alytaus	82 256	78 376	82 307	50	100,06 %	3 931	105,01 %
2.	Kauno	499 283	498 008	493 612	–5 671	98,86 %	–4 396	99,12 %
3.	Klaipėdos	264 863	264 669	268 910	4 047	101,53 %	4 241	101,60 %
4.	Marijampolės	78 978	78 793	81 401	2 423	103,07 %	2 608	103,31 %
5.	Panevėžio	145 866	142 138	144 219	–1 646	98,87 %	2 081	101,46 %
6.	Šiaulių	175 004	175 766	179 821	4 818	102,75 %	4 055	102,31 %
7.	Tauragės	46 150	45 951	45 939	–210	99,54 %	–12	99,97 %
8.	Telšių	87 012	79 367	85 761	–1 250	98,56 %	6 394	108,06 %
9.	Utenos	79 952	74 660	78 827	–1 125	98,59 %	4 167	105,58 %
10.	Vilniaus	1 002 965	1 018 006	1 002 593	–372	99,96 %	–15 413	98,49 %
	Iš viso	2 462 328	2 455 734	2 463 391	1 063	100,04 %	7 657	100,31 %

praėjusiais metais (–372 tūkst. Lt). Kauno apskritis negavo 4 396 tūkst. Lt planuotų pajamų, o Tauragės apskritis – 12 tūkst. Lt. Kauno, Panevėžio, Tauragės, Telšių ir Utenos apskritys surinko mažiau gyventojų pajamų mokesčio palyginus su praėjusiais metais.

Gyventojų pajamų mokesčio pajamoms įtaką darančių veiksnių analizė

Mokslininkai (Creedy, Sanz-Sanz 2011; Zelca 2010; Xu, Cui 2009) atliekantys mokesčių surinkimo analizę, paprastai akcentuoja tokius klausimus: mokesčių tinkamumas konkrečiai šaliai ar regionui ir mokesčiams įtaką darančių veiksnių svarba valstybės ar savivaldybės pajamoms. Nors svarbiausia mokesčių funkcija yra generuoti valstybės pajamas, mokesčiai dažnai naudojami rinkos mechanizmo spragoms taisyti ir pajamoms perskirstyti. Turėdami galvoje šiuos tikslus, mokslininkai siūlo keletą kriterijų, kuriais remiantis galima įvertinti tai, kaip valstybės ar savivaldos pajamas veikia atskiri mokesčiai ir mokesčių sistema. Siekiant įvertinti mokesčių surinkimo maksimalias galimybes reikia nagrinėti mokesčiams įtaką darančius veiksnius bei įvertinti jų svarbą atsižvelgiant į ekonominę šalies ir biudžeto situaciją (Bovi 2008).

Vieni mokslininkai (Agostini *et al.* 2010) kaip svarbiausią veiksnių nurodo gyventojų pajamų mokestį reglamentuojančiuose teisės aktuose įtvirtintų lengvatų poveikį savivaldos biudžetų pajamoms. Kita mokslininkų grupė (Zellner, Ngoie 2015) teigia, kad pajamoms didžiausią įtaką daro tarifų dydis, apmokestinimo bazė ir darbo jėgos bei kapitalo apmokestinimo suvienodinimas. Trečioji mokslininkų grupė akcentuoja apmokestinimo sistemos įtaką valstybės pajamoms.

Analizuojant mokslinę literatūrą buvo atrinkti pagrindiniai straipsniai, kuriuose nagrinėjami veiksniai, nuo kurių priklauso gyventojų pajamų mokesčio surinkimas. Visi šie veiksniai iš straipsnių buvo susisteminti ir pateikti 5 lentelėje.

Remiantis 5 lentelėje pateikta gyventojų pajamų mokesčio pokytį lemiančių veiksnių analize buvo nurodyti pagrindiniai gyventojų pajamų mokesčio surinkimą lemiantys veiksniai:

- dirbančiųjų asmenų skaičius;
- vidutinis mėnesinis darbo užmokestis;
- neapmokestinamų pajamų dydis;
- gyventojų pajamų mokesčio tarifas.

Ryšys tarp šių veiksnių nustatomas pagal ryšio glaudumo rodiklius – koreliacijos koeficientą ir ir determinacijos koeficientą D . Koreliacijos koeficientas r nustato ryšio stiprumą, jo kitimo ribos yra nuo -1 iki $+1$. Kuo šio koeficiento reikšmė artimesnė 1 , tuo ryšys stipresnis. Determinacijos

5 lentelė. Gyventojų pajamų mokesčio pokytį įtakoiantys veiksniai (sukurta autorių, remiantis Tamašauskienė, Žadvidaitė (2011), Balčytė (2009), Slavickienė *et al.* (2007, 2008), Macijauskienė (2006))

Table 5. The factors influencing the personal income tax changes (compiled by the authors, according to the Tamašauskienė, Žadvidaitė (2011), Balčytė (2009), Slavickienė *et al.* (2007, 2008), Macijauskienė (2006))

Autorius	Metai	GPM pokytį lemiantys veiksniai
Z. Tamašauskienė A. Žadvidaitė	2011	– Vidutinis darbo užmokestis – Nedarbo lygis – GPM tarifas – Neapmokestinamų pajamų dydis – Minimali mėnesinė alga – Užimtumo lygis
B. Balčytė	2009	– GPM tarifas – Mokestinės nepriemokos dydis – Gyventojų išlaidos, mažinančios apmokestinamas pajamas
A. Slavickienė J. Savickienė L. Jurgelaitienė	2008	– Vidutinis mėnesinis darbo užmokestis – Neapmokestinamų pajamų dydis
A. Slavickienė K. Atkočiūnaitė A. Nesteckis	2007	– Vidutinis mėnesinis darbo užmokestis – Gyventojų užimtumas – Šešėlinės ekonomikos lygis – Mokesčio administravimo metodai
S. Macijauskienė	2006	– GPM tarifas – Vidutinis mėnesinis darbo užmokestis

koeficientas D parodo, kokią visą priklausomo kintamojo dalį apibūdina nepriklausomo kintamojo kitimas (6 lentelė).

Kaip galime matyti iš 6 lentelės, savivaldybių surenkamų gyventojų pajamų mokestis didėjo nuo 2,411 tūkst. iki 3,723 tūkst. Lt. Vidutinis darbo užmokestis, palyginus 2009 m. su 2010 m., sumažėjo 68 litais, tačiau 2011 m. padidėjo 54 Lt. ir jau 2012 m. lenkė 2009 m. lygį (2153 Lt.). Kadangi gyventojų pajamų mokesčio tarifas nepriklauso nuo pajamų dydžio, tai viena iš gyventojų pajamų mokesčiui taikomų lengvatų – nustatytas mažesnis mokesčio objektas: per mokestinį laikotarpį gautos gyventojų pajamos mažinamos neapmokestinamaisiais pajamų dydžiais. Nuo 2009 m. keitėsi ir neapmokestinamasis pajamų dydis (NPD). Nuo 2009 m. NPD apskaičiuojamas pagal 1 formulę:

$$\text{metinis NPD} = 5\,640 - 0,2x$$

(gyventojų mėnesinės pajamos – 9 600). (1)

Nuo 2009 m. neapmokestinamų pajamų dydis yra apskaičiuojamas pagal formules, todėl analizei buvo naudojamas neapmokestinamų pajamų dydis, apskaičiuotas tų metų vidutiniam mėnesiniam atlyginimui.

6 lentelė. Gyventojų pajamų mokesčio pokytį įtakojantys veiksniai 2009–2013 metais (sukurta autorių remiantis Statistikos departamento duomenimis)

Table 6. The factors influencing the personal income tax changes in the years 2009–2013 (compiled by the authors according to the Statistics Lithuania)

Metai	Savivaldybių GPM (faktas), mlrd. Lt	Vidutinis mėnesinis darbo užmokestis tūkst. Lt	Dirbančiųjų skaičius, mln. vnt	Neapmokestinamos mėnesinės pajamos tūkst. Lt	GPM tarifas, %
	Y	X1	X2	X3	X4
2009 m.	2,411	2,056	1,416	0,219	15
2010 m.	2,978	1,988	1,344	0,232	15
2011 m.	3,211	2,042	1,371	0,222	15
2012 m.	3,435	2,153	1,161	0,199	15
2013 m.	3,723	2,256	1,138	0,179	15
Koreliacijos koeficientas	–	0,724	–0,873	–0,727	–
Determinacijos koeficientas	–	0,524	0,762	0,529	–

Nagrinėjamą laikotarpį gyventojų pajamų mokesčio tarifas nekito, todėl skaičiuoti determinacijos ir koreliacijos koeficiento nėra tikslo. Kaip matyti iš pateiktų skaičiavimų (6 lentelė), visi analizuojami veiksniai (vidutinis mėnesinis darbo užmokestis, dirbančiųjų skaičius, neapmokestinamos mėnesinės pajamos) daro įtaką gyventojų pajamų mokesčio surinkimo dydžiui (koreliacijos koeficientas daugiau už 0,7).

Išvados

Gyventojų pajamų mokestis užima svarbią vietą formuojant atskirų valstybių bei jų savivaldos institucijų pajamas. Tačiau atskirų šalių gyventojų pajamų apmokestinimo politiką lemia tose šalyse vykdoma gyventojų pajamų apmokestinimo politika. Pastaruoju metu visose pasaulio valstybėse pastebimi fiskalinės decentralizacijos procesai. Šie procesai dar labiau sustiprina savivaldos reikšmę valstybei, kartu padidindami vietinių mokesčių svarbą.

Dažna apmokestinimo sistemos kaita sukelia nestabilumo problemų renkant pajamas į savivaldybių biudžetus. Todėl reikia įvertinti, kiek gyventojų pajamų mokesčio reformavimas paveiks savivaldybių biudžetų pajamų surinkimą ir kokia gyventojų apmokestinimo sistema Lietuvoje yra tinkamiausia, siekiant gauti pakankamai pajamų ir nedidinti mokesčių naštos.

Surenkamas gyventojų pajamų mokestis nuo 2009 iki 2013 m. padidėjo daugiau nei 1 mln litų, ypač aiškus pokytis matosi 2009 m. (surenkamas gyventojų pajamų mokestis padidėjo daugiau nei 0,5 mln Lt.).

Identifikuoti gyventojų pajamų mokesčio pajamų dydį lemiantys veiksniai: vidutinis darbo užmokestis (koreliacijos koeficientas – 0,72), dirbančiųjų skaičius (koreliacijos koeficientas – 0,87) ir neapmokestinamosios mokestinės pajamos (koreliacijos – 0,72).

Literatūra

- Agostini, C. A.; Martínez, A. C.; Flores, B. 2010. Tax exemptions in Chile income TA, *Proceedings of the Annual Conference on Taxation*, 18–20 November 2010, Chicago, IL, 154–163.
- Ardanaz, M.; Scartascini, C. 2013. Inequality and personal income taxation, *Comparative Political Studies* 46(12): 1636–1663. <http://dx.doi.org/10.1177/0010414013484118>
- Augustinienė, A. 2007. *Mokinių gebėjimų priimti karjeros sprendimus ugdymo galimybės bendrojo lavinimo mokykloje: daktaro disertacija*. Kauno technologijos universitetas, Kaunas.
- Balčytė, J. 2009. Gyventojų pajamų mokestis: analizė ir tarifo kitimo įtaka šalies biudžetui, *Profesinės studijos: teorija ir praktika* 5: 47–52.
- Beliatynskii, A.; Kuzhel, N.; Stepura, V. 2011. Vzájemozv'язok parametriv modeli transportnogo potoku – sliduvannya za liderom z tekhniko-ekonomichnymy ta tekhniko-eksploatacijnymy pokaznykamy systemy VADS, *Visnyk inzhenernoj Akademiji Ukrainy* (1): 185–187. (ukrainiečių k.).
- Burkart, W. R.; Klein, R.; Mayer, S. 2012. Product line pricing for services with capacity constraints and dynamic substitution, *European Journal of Operational Research* 219(2): 347–359. <http://dx.doi.org/10.1016/j.ejor.2011.12.026>
- Buškevičiūtė, E. 2007. *Mokesčių Sistema*. Kaunas: Technologija.
- Bird, R. M.; Zolt, E. M. 2005. The limited role of the personal income tax in developing countries, *Journal of Asian Economics* 16(6): 928–946. <http://dx.doi.org/10.1016/j.asieco.2005.09.001>
- Bovi, M. 2008. Measuring tax burdens in the presence of non observed incomes, *Economics Bulletin* 5(10): 1–6 [interaktyvus], [žiūrėta 2008 m. spalio 28 d.]. Prieiga per internetą: <http://economicsbulletin.vanderbilt.edu/2008/volume5/EB-08E60011A.pdf>
- Campbell, T. D. A. 2010. Determinants of personal income taxes for Barbados, *International Journal of Public Administration* 33(14): 816–821. <http://dx.doi.org/10.1080/01900692.2010.520995>
- Creedy, J.; Sanz-Sanz, J. F. 2011. Modelling aggregate personal income tax revenue in multi-scheduler and multi-regional structures, *Economic Modelling* 28(6): 2589–2595. <http://dx.doi.org/10.1016/j.econmod.2011.07.011>

- Čok, M.; Sambt, J.; Košak, M.; Verbič, M.; Majcen, B. 2012. Distribution of personal income tax changes in Slovenia, *Post-Communist Economies* 24(4): 503–515. <http://dx.doi.org/10.1080/14631377.2012.729662>
- Đurovi-Todorović, J.; Đornević, M. 2012. The connection between progressivity and sufficiency in the personal income tax system, *Economic Themes* 50(1): 33–46.
- D'andria, D. 2011. The effects of tax evasion on the choice between personal and corporate income taxation, *Public Finance Review* 39(5): 682–711. <http://dx.doi.org/10.1177/1091142111414135>
- Edwards, J. 2006. Tax system that embraces fairness and equality, *Social Research* 73(2): 431–442.
- Gordon, R. H.; Kopczuk, W. 2014. The choice of the personal income tax base, *Journal of Public Economics* 118: 97–110. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jpubeco.2014.07.002>
- Gruber, J. 2005. *Public finance and public policy*. New York: Worth.
- Lietuvos Respublikos 2013 m. valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo, *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 153-7823.
- Lietuvos Respublikos savivaldybių biudžeto pajamų nustatymo metodikos įstatymas, *Valstybės žinios*, 1997, Nr. 69-1743.
- Mathieu, L.; Waddams, P. C.; Antwi, F. 2010. The distribution of UK personal income tax compliance costs, *Applied Economics* 42(3): 351–368. <http://dx.doi.org/10.1080/00036840701604370>
- Macijauskienė, S. 2006. *Gyventojų pajamų mokesčio analizė* [interaktyvus], [žiūrėta 2011 m. lapkričio 15 d.]. Prieiga per internetą: http://www.lzuu.lt/jaunasis_mokslininkas/smk_2007/finansai/Macijauskiene_Sonata.pdf
- Mokesčių ir kitų įmokų į biudžetą suvestinės apyskaitos Formos 1-VP. [interaktyvus], [žiūrėta 2014 m. lapkričio 25 d.]. 2014. Prieiga per internetą: <http://wmi.lt/>
- Novošinskienė, A.; Slavickienė, A. 2005. Lietuvos mokesčių sistemos analizė, *Vagos* 67(20): 44–52.
- Schindler, D.; Schjelderup, G. 2006. *Company tax reform in Europe and its effects on collusive behaviour*, CESifo Working Paper 1702: 25.
- Slavickienė, A.; Savickienė, J.; Jurgelaitienė, L. 2008. Gyventojų pajamų mokesčio surinkimo įtaka savivaldybių pajamoms, *Vadybos mokslas ir studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai* 15(4): 151–156.
- Slavickienė, A.; Nesticis, A.; Atkočiūnaitė, K. 2007. Gyventojų pajamų mokesčio pajamas įtakančių veiksnių tyrimas, *Vadybos mokslas ir studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai* (4): 94–99. Kaunas: Spalvų kraitė.
- Statistikos departamentas [interaktyvus]. 2014. [žiūrėta 2014 m. lapkričio 30 d.]. Prieiga per internetą: <http://osp.stat.gov.lt/>
- Tamašauskienė, Z.; Žadvidaitė, A. 2011. Mokesčių sistemos Lietuvoje kitimo įtakos biudžeto pajamoms ekonominis vertinimas, *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos* 21(1): 44–57.
- Tran-Nam, B.; Vu, L.; Andrew, B. 2007. Personal income tax reform in Australia: a specific proposal, *Economic Analysis and Policy* 37(2): 163–186. [http://dx.doi.org/10.1016/S0313-5926\(07\)50018-4](http://dx.doi.org/10.1016/S0313-5926(07)50018-4)
- Zellner, A.; Ngoie, J. K. 2015. Evaluation of the effects of reduced personal and corporate tax rates on the growth rates of the U.S. Economy, *Econometric Reviews* 34(1–2): 56–81. <http://dx.doi.org/10.1080/07474938.2014.944468>
- Zelca, S. 2010. Revenue from the personal income tax in municipal budgets of Latvia and Iatgale region, *Regional Review / Regionālais Zinojums* (6): 41–50.
- Warren, N. 2014. Towards a holistic analysis of personal income tax reliefs and their reform, *Australian Tax Forum* 29(1): 83–109.
- Xu, H.; Cui, H. 2009. Personal income tax policy in China and the United States: a comparative analysis, *Public Administration Review* 69(S1): S75–S81. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1540-6210.2009.02092.x>

INFLUENCE OF PERSONAL INCOME TAX ON THE MUNICIPALITIES' INCOME

N. Slavinskaitė, O. Kraizaitė, M. Stonytė

Abstrat

The article analyzes the impact of Lithuanian Republic personal income tax changes on municipality budget and the factors influencing that change. This area of Lithuanian practice is evaluated, applied methodical positions are discussed, an overview of other countries' practical experience and theoretical work is presented. Personal income tax in European countries is one of the main taxes, but the existing framework of personal income tax and the taxation policies, as defined in each country, influence the policy of personal income tax in various European countries. The study showed that the total amount of collected personal income taxes increases each year (2009 – 2,411 millions Lt., in 2013 – 3,723 millions Lt.). The analysis showed that the personal income tax collection is influenced by the average wage (correlation coefficient – 0.72), number of employees (correlation coefficient – 0.87) and tax-exempt income (ratio or correlation – 0.72).

Keywords: personal income tax, municipalities budget, municipalities revenue.